

**Trwajcie
mocno
w wierze**

Augustyn
Jankowski OSB

**Trwajcie
m o c n o
w wierze
(1 Kor 16,13)**

Wołanie
Nowego
Testamentu
o prawowierność

TYNIEC
WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Projekt okładki:
Jacek Zelek

Fotografia na okładce:
Borys Kotowski OSB

Imprimatur: Kuria Metropolitalna
Nr 1573/99, Kraków, dnia 1.07.1999 r.
† Kazimierz Nycz, wikariusz generalny
Ks. Jan Dyduch, kanclerz
O. Tomasz M. Dąbek OSB, cenzor

Superiorum permissu: Opactwo Benedyktynów
L.dz. 4/2020, Tyniec, dnia 10.01.2020 r.
† Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie drugie, Kraków 2020

ISBN 978-83-7354-984-5

© Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37
30-398 Kraków
tel. (012) 688-52-90
tel./fax (012) 688-52-91
e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:
Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
druk@tyniec.com.pl

UMIŁOWANEMU
OJCU ŚWIĘTEMU
PAPIEŻOWI JANOWI PAWŁOWI II
CZUŁEMU STRÓŻOWI
DEPOZYTU WIARY I ZASAD MORALNYCH
W HOŁDZIE WDZIĘCZNOŚCI
ZA ROZSTRZYGNIECIA DOKTRYNALNE

AUTOR

Spis treści

Przedmowa	11
Wstęp. Poznanie przez ludzi prawdy jako cel objawienia	13
1. Wiara ludzi jako egzystencjalna odpowiedź na Objawienie	13
2. Szczególny aspekt egzystencjalny wiary – zbawienie.	14
3. Teksty o związku objawionej prawdy ze zbawieniem.....	15
Rozdział I: Biblijne zasady dotyczące wierności ludzi wobec Objawienia Bożego	21
1. Prolegomena ze Starego Testamentu.....	21
A. Terminy hebrajskie oznaczające objawienie, prawdę i wiarę	22
B. Wypowiedzi Starego Testamentu o doniosłości prawd Bożych i o ich przyjmowaniu przez ludzi.....	26
C. Pochwała wiary postaci Starego Testamentu w Liście do Hebrajczyków (11,1–39).	51
D. Zagadnienie <i>Credo</i> ludzi Starego Testamentu	58
2. Słowo Boże w Jezusie Chrystusie naczelną zasadą Objawienia w Nowym Testamencie	66
A. Wypowiedzi Jezusa o sobie jako jedynym Nauczycielu.....	73
B. Wymagania Chrystusa w sprawie wiary przekazane apostołom i Kościołowi.....	88
C. Świadomość u apostołów następstw otrzymanego od Chrystusa nakazu głoszenia słowa	106
Rozdział II: Zagrożenia prawdy Bożej ukazane w Nowym Testamencie	119
1. Kontekst życia Kościoła w I wieku widoczny już w przekazie ostrzeżeń Jezusa.....	120

2. Zagrożenia prawdy objawionej dostrzeżone przez apostołów	123
A. Zagrożenia <i>prawdy Ewangelii</i> (Ga 2,5) ze strony „judaizujących”	125
B. Zagrożenie ze strony fałszywych nauczycieli.....	128
C. Błędy dotyczące paruzji Chrystusa	132
D. Błędne rozumienie zmartwychwstania Chrystusa i powszechnego wskrzeszenia zmarłych.....	136
E. Nieprawowierny kult „Potęg”	141
F. Nowatorstwo religijne napiętnowane w Listach Pasterskich	148
G. Zagrożenia wiary ukazane w 2 Liście św. Piotra	161
H. Ostrzeżenie z Listu do Hebrajczyków	165
I. Zagrożenia ukazane w Pismach Janowych	167
Rozdział III: Nakazy Kościoła Apostolskiego odnośnie do wiary jako przeciwśrodek na jej zagrożenia	179
1. Kategorieczny ton apostołów w sprawach wiary i jego racja	180
2. Apostolski przekaz wiary (παράδοσις – <i>paradosis</i>) jako norma	197
3. Depozyt (παράθηκη – <i>paratheke</i>) jako korelat przekazu wiary	205
4. Reguły dla stróżów depozytu przekazujących go następcom	208
5. Zasady autentycznej wykładni przekazu wiary	213
A. Pozytywne zasady hermeneutyki wysnute z tekstów Nowego Testamentu na tle tradycji judaistycznych	213
B. Apostolski wymóg trzymania się <i>zdrowej nauki</i>	225
C. Wykluczenie samozwańczej wykładni Pism	233
6. Zlecenia apostołów w sprawie prawowierności	241
A. Przestrogi wraz z sankcjami	242
B. Zachęty	245
C. Przypomnienia	252
D. Rady apostołów dostosowane do potrzeb wiernych	253

Rozdział IV: Nowotestamentowe perspektywy dynamicznej prawowierności w życiu Kościoła	265
1. <i>Fides quae</i> , dynamicznie pogłębianą, jako aspekt komplementarny wierności obowiązującej wobec tradycji.....	265
2. Chrystus popaschalny a rozwój Objawienia	270
A. Dane tradycji synoptycznej o przyszłości Objawienia Chrystusowego	270
B. Ewangelia Janowa o dalszym ciągu samoobjawienia Chrystusowego	273
C. Dalszy ciąg objawienia Chrystusowego w Apokalipsie Janowej	278
D. Święty Paweł o Chrystusie popaschalnym głoszącym nadal kerygmat.....	282
3. Duch Święty a depozyt Objawienia w Kościele	289
A. Dane tradycji synoptycznej o przyszłej pomocy Ducha Świętego dla uczniów składających świadczenie Chrystusowi.....	290
B. Dane Pawłowe o udziale Ducha Świętego w kerygmacie apostołów	295
C. <i>Duch Paraklet</i> Ewangelii Janowej promotorem w zgłębianiu Objawienia przez Kościół	300
D. Zagadkowe <i>namaszczenie</i> (1 J 2,20.26n) jako pouczanie wiernych przez Ducha Świętego.....	314
E. Co mówi Duch do Kościołów według Janowej Apokalipsy	319
4. Cały Kościół jako <i>dom Boży jest filarem</i> <i>i podporą prawdy</i> (1 Tm 3,15)	325
Wnioski końcowe	341
Wykaz skrótów.....	343
Bibliografia	349
Skorowidz biblijny	359
Skorowidz autorów	365

Przedmowa

Niniejsza książka jest to studium z zakresu teologii biblijnej. Zostaną tu systematycznie poklasyfikowane i skomentowane teksty przede wszystkim z Nowego Testamentu. Celem tej syntezy jest pozwolić czytelnikowi usłyszeć zawarty w nich apel o prawowierność, apel skierowany do wyznawców Chrystusa, do członków Jego Kościoła, na czele z tymi, którzy są odpowiedzialni za przekaz wiary.

Nie dochodzi tutaj do głosu żaden z „-izmów”, jakimi się dziś zazwyczaj określa gotowe postawy wobec doktryny wiary, takie jak integryzm, tradycjonalizm lub fundamentalizm. Natomiast metodami właściwymi dla teologii biblijnej, czyli już na „piętrze” syntezy, poszukamy ustalenia zasad w tej ważkiej sprawie, często dziś, jak i dawniej, błędnie rozumianej. A źródłem błędów jest posługiwanie się hasłami skądinąd słusznymi: wolności badań, postępu nauki czy tolerancji w tej właśnie dziedzinie, jaką jest czystość głoszonej doktryny, i jej odpowiednik – prawowierność.

Książka ta jest przeznaczona przede wszystkim dla wierzących. Niemniej może ona przydać się także niewierzącym o tyle, że pozwoli im zrozumieć, na czym się opiera nieustępliwość Magisterium Kościoła,

to jego *non possumus*, w wielu żywotnych sprawach, które sami inaczej oceniają.

Ojcu świętemu Janowi Pawłowi II, który osobiście zaaprobował pomysł napisania tej książki, zechciał się zapoznać z jej szczegółowym planem i pozwolił ją Sobie zadedykować, winienem szczególną wdzięczność za całe to poparcie.

Dziękuję tu również za zgodnie wyrażaną zachętę do zajęcia się sprawą ortodoksji moim Przyjaciołom – Księżom Biskupom oraz Profesorom, moim Kolegom, a także Uczniom – tym wszystkim, których w tej sprawie się radziłem.

„Nowa ewangelizacja” – zadanie nie tylko tych, którzy nauczają z obowiązku – wymaga mocnego przekonania u głoszących Dobrą Nowinę. Oni, zarówno jak słuchający, winni nie samym tylko umysłem, ale całą swoją postawą życiową prawidłowo odpowiadać na to, co w liturgii mszalnej postulują słowa lektora, diakona czy kapłana, gdy po odczytaniu odpowiedniego urywku z Pisma Świętego, mówi ukazując księgę: „Oto słowo Boże” lub „Oto słowo Pańskie”.

Jeśli te karty ułatwią Czytelnikom prawidłową reakcję na odczytywane Słowo Boże nie tylko w ciągu akcji liturgicznej, lecz zawsze, a zwłaszcza przy zgłębianiu treści objawienia biblijnego, to będę uważał za osiągnięty cel napisania tej książki.

Autor

Tyniec, w Uroczystość Zesłania Ducha Świętego 1999.

Wstęp

Poznanie przez ludzi prawdy jako cel objawienia

1. Wiara ludzi jako egzystencjalna odpowiedź na Objawienie

Arystoteles swoją *Metafizykę* zaczął od stwierdzenia, że wszyscy ludzie „z natury dążą do poznania”. Mimo zastrzeżeń, jakie zgłaszała i wciąż zgłasza filozoficzna epistemologia w sprawie możliwości obiektywnego poznania prawdy, zdrowy rozsądek zawsze oceniał i nadal ocenia prawdę jako wielkie dobro człowieka. Tak samo jest na innej płaszczyźnie – już nadprzyrodzonej, na której otrzymuje człowiek Boże objawienie. Wyraźnie to stwierdza Pismo Święte. W nim bowiem – od Księgi Rodzaju po Apokalipsę – snuje się podkreślany przez II Sobór Watykański wątek dialogu między objawiającym siebie Bogiem a człowiekiem. Dialog to szczególny, gdyż w nim Bóg oczekuje odpowiedzi ze strony człowieka, i to podwójnej. Ma być ona nie tylko uznaniem objawionego zasobu prawd, lecz również – posłuszeństwem swoistemu programo-

wi życia, który z tych prawd wynika. Jest to program takiego życia, by jego kresem czy wypełnieniem było całkowite należenie ludzi do Boga, określane najczęściej biblijnym terminem „zbawienia”. Całym życiem swoim ma człowiek, wsparty darem łaski, odpowiadać miłującemu go Bogu. W ten sposób pojęta prawda ma dla człowieka znaczenie egzystencjalne, gdyż odnosi się do całego sensu bytowania jego na ziemi, które wiedzie do Bożej wieczności. Ów związek zbawienia z wiarą wymaga nieco szerszego omówienia.

2. Szczególny aspekt egzystencjalny wiary – zbawienie.

Wspomniany wyżej termin „zbawienie” na kartach objawienia biblijnego odbył sporą wędrówkę znaczeniową. Początkiem jej – doczesne wyzwolenie Ludu Bożego poprzez różnego rodzaju Boże ingerencje, ratujące go od zagłady jako całość lub też chroniące tylko zagrożoną jednostkę. Kresem zaś zbawienia jest połączenie z Bogiem przez pełny udział w Jego życiu. Ten udział jest niewypowiedzianym szczęściem zbawionych – tak całej wspólnoty przyszłego Ludu Bożego, jak każdej poszczególniej w nim jednostki.

Wiara jest warunkiem powodzenia tego w pełni egzystencjalnego dialogu człowieka z Bogiem w życiu doczesnym. Jest warunkiem do tego stopnia koniecznym, iż *bez wiary nie można podobać się Bogu, przystępujący bowiem do Boga musi uwierzyć, że [Bóg] jest*

i że nagradza tych, którzy Go szukają (Hbr 11,6). Słowa te ukazują etap początkowy długiego procesu rozwoju wiary w człowieka, który aż do końca życia doczesnego ma zdawać z niej egzamin. Rozwój ten polega na coraz głębszym rozumieniu prawd i praw, które Bóg objawia człowiekowi a przez to wciąż w różny sposób go wychowuje do pełnej wierności. Wprawdzie wierność ta wyraża się głównie w czynach, niemniej ich motywacja u człowieka zależy od tego, w jakim stopniu jego wiara mu ukazuje, kim naprawdę jest Bóg i jakiej odpowiedzi oczekuje od człowieka.

Dlatego im bardziej człowiek ma światłe oczy serca w głębszym *poznawaniu Jego samego* (Ef 1,18), tym skuteczniej zmierza do swego celu zakreślonego mu przez Boga. Odwrotnie – *jeżeli ktoś chodzi w nocy, potknie się, ponieważ brak mu światła* (J 11,10).

Te proste zasady pozwolą zrozumieć dalsze wywody, w których ukaże się pełne powagi wymaganie prawowierności, zestawione na podstawie wielu tekstów objawienia biblijnego.

3. Teksty o związku objawionej prawdy ze zbawieniem

To, co wykazały w syntetycznym skrócie oba poprzednie paragrafy, można nadto uzasadnić analitycznie paroma tekstami biblijnymi z *Corpus Paulinum* i z Czwartej Ewangelii. Oto one:

[Zbawiciel nasz, Bóg] pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy (1 Tm 2,4).

Tekst ten jest bardzo ogólnym, i dlatego doniosłym, stwierdzeniem zbawczej woli Boga obejmującej wszystkich ludzi bez wyjątku. Inne teksty Pawłowe je uściślają, mówiąc więcej o drodze zbawienia, mianowicie o dokonanym w Chrystusie dziele odkupienia: *albowiem w Chrystusie Bóg jednał ze sobą świat* (2 Kor 5,19), to znaczy wszystkich ludzi. Dopiero *w Chrystusie* adresatem nauczania prawdy i podmiotem doskonalenia jest – co Apostoł powtórzy trzykrotnie – *każdy człowiek* (Kol 1,28).

Tekst wyżej przytoczony z 1 Listu do Tymoteusza – na pierwszy rzut oka – mógłby sugerować zgodnie z szykiem wyrazów, że *poznanie prawdy* nastąpi dopiero po osiągnięciu pełnego zbawienia, a więc w niebie (J. Knabenbauer). Takie znaczenie tego zwrotu jako zamierzonej przez Boga pełni poznania z pewnością należy do istoty szczęścia w niebie, *gdy przyjdzie to, co jest doskonałe* (1 Kor 13,10). Kontekst jednak tej wypowiedzi o zbawczej woli Boga – zalecenia pasterskie Apostoła i wzmianka o Odkupieniu – wskazuje na doczesne *poznanie prawdy*. Szyk więc wyrazów w zdaniu nie powinien nas mylić, gdyż

Autor uważał za stosowne wyrazić najpierw to, co najbardziej istotne dla decyzji Bożej, mianowicie wolę zbawienia wszystkich ludzi, potem zaś dopiero poszerzył swoją wypowiedź, dodając uwagę

o sposobie, w jaki ta wola Boża z reguły jest realizowana”¹.

Nadto należy pamiętać, że słowa *poznanie prawdy* padają tutaj z ust nie filozofa greckiego, lecz nawróconego rabina, dla którego jedno i drugie pojęcie oznaczało w istocie coś innego. Albowiem *poznanie* stanowiło bogatszy sposób poznawania ludzkiego niż tylko intelektualne, a *prawda*, rozumiana była na sposób biblijny, a więc specyficznie hebrajski i oznacza Bożą niezawodność. O tym będzie jeszcze mowa niżej oraz w rozdziale pierwszym (I,1,A – s. 22).

A zatem *poznanie* (ἐπίγνωσις – *epígnosis*) *prawdy* – sądząc na podstawie innych miejsc równoległych w Listach Pasterskich (por. 1 Tm 2,25; 3,7; Tt 1,19) było już niemal terminem technicznym, który oznaczał u każdego, kto przyjmował wiarę w Chrystusa i chrzest, pełne przyjęcie i trwanie w niej z przekonaniem². Wbrew pozornemu tylko intelektualizmowi całej tej tezy, trzeba *poznanie prawdy* pojmować jako uznanie objawionej prawdy potwierdzone praktyką życia z nią zgodnego. Prawda objawiona, wiara i życie według wiary – to znamienne dla języka biblijnego ciąg pojęć, które wzajemnie się implikują.

¹ J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie*, PŚNT IX, 1979, s. 334.

² Por. R. BULTMANN, ἐπίγνωσις, TWNT I, s. 706; J. STĘPIEŃ, *Listy*, s. 333.

W „modlitwie arcykapłańskiej” Jezusa pada z Jego ust swoista definicja:

A to jest życie wieczne: aby znali Ciebie, jedyne-
go prawdziwego Boga, oraz Tego, którego posłałeś,
Jezusa Chrystusa (J 17,3).

Zdanie powyższe można uznać za nawiasową re-
fleksję lub nawet głosę ostatniego redaktora Czwartej
Ewangelii, gdyż za tym przemawia szereg racji³. Z pew-
nością zaś trzeba je uznać za jedną ze znamienych tez
Janowej teologii o niezbędnym pośrednictwie Syna⁴,
choć nie jest to bynajmniej definicja życia wiecznego.
Teza ta została tu sformułowana stylem podniosłym,
jakby obrzędowym⁵, na który tu wskazuje pełna tytu-
latura *Jezus Chrystus*, podobnie jak to jest tylko pod
koniec Prologu Ewangelii (J 1,17).

W dziejach egzegezy różnie się przesuwają akcenty
stawiane w tym zdaniu przez poszczególnych kome-
ntatorów. W jego interpretacji trzymać się będziemy
samego tekstu oraz miejsc mniej więcej równoległych.

³ Jak postuluje R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium – III*, HTKNT IV, 1975, s. 19n. Innego zdania jest C.K. BARRETT, *The Gospel according to St. John*, London 1978², s. 503. Autor ten nadto akcentuje różnicę ujęcia Janowego i gnostyckiego. Na powiązanie zaś tego zdania z tradycją Starego Testamentu i z literaturą międzytestamentową wskazuje R.E. BROWN, *The Gospel according to John XIII–XXI*, AB 29^A, 1970, s. 752.

⁴ Por. J 1,19n; 8,31n; 14,9; 17.14.

⁵ Por. *John – 2*, red. E. HAENCHEN, Philadelphia 1984, s. 151.

Znać tutaj – jak w całej tradycji Starego Testamentu – implikuje coś więcej, niż miał na myśli Arystoteles w zdaniu wyżej przytoczonym o naturalnej dążności ludzi do wiedzy (por. Wstęp,1 – s. 13). Tutaj Boży zamysł wyrażony słowami *aby znali* jest zarazem realizacją owej odwiecznej tęsknoty ludzi za życiem wiecznym, a więc za zbawieniem. Zachodzi jednak różnica między potocznym, ściśle eschatologicznym znaczeniem, *zbawienia* a specyficznie Janowym. Według Czwartej Ewangelii tak pojęte życie zaczyna się już w doczesności, mianowicie od chwili, gdy się przyjmie Jezusa Chrystusa przez wiarę, zwłaszcza przy chrzcie⁶. Słownictwo Janowe odpowiada tu w pełni tradycji Starego Testamentu z właściwym dla niej znaczeniem czasownika *znać* – יָדָע (*jada'*) oraz rzeczownika *poznanie, wiedza* – דָּעָה (*da'at*). Z takim biblijnym poznaniem łączy się zawsze umiłowanie poznanej osoby czy sprawy, do czego jeszcze wrócimy w rozdziale pierwszym (I,A – s. 22). Ale nie tylko słownictwo Janowe czerpie tu ze Starego Testamentu. Ewangelista jest świadom, że czasy realizacji proroctw już nastąpiły, a powszechna znajomość Jahwe jest już dostępna. Przynosi ją Jezus Chrystus, a więc „nie można poznać Ojca poza Synem, tak iż jedynym prawdziwym Bogiem nie jest tylko Bóg Izraela, lecz ten

⁶ Por. J 1,4.12n; 3,15.36; 5,24; 6,68n; 11,25n. Tu też występuje zasadnicza różnica w porównaniu z tym, co mówią o pełnym poznaniu Boga rabini oraz pisma Wspólnoty z Qumran.

którego objawił Jezus Chrystus”⁷. Na tym jedynym i niezbędnym pośrednictwie Syna Bożego spoczywa podobnie mocny akcent w tekście już znanym tradycji synoptycznej: *Ojca nikt nie zna, tylko Syn i ten, komu Syn zechce objawić* (Mt 11,27; por. Łk 10,22). Raz jeszcze potem Szkoła Janowa ujmie to w formie kategorycznego wniosku: *Ktokolwiek nie uznaje Syna, nie ma też i Ojca, kto zaś uznaje Syna, ten ma i Ojca* (1 J 2,23 por. niżej, IV,3,D – s. 314).

Nadto poznanie Boga prawdziwego przez wiarę ma według Czwartej Ewangelii swoistą dynamikę⁸. W tej właśnie sprawie zachodzi zasadnicza różnica ujęcia Janowego w porównaniu z gnostyckim. Gnoza wprawdzie mówi o swoistym zbawieniu na drodze poznania prawdy⁹, lecz nie jest ono tam uwarunkowane żadnym faktem historycznym, jak to jest w objawieniu biblijnym. Do jakiego zaś stopnia w odpowiedzi człowieka na Objawienie Boże doniosła jest prawowierność, wykaże niżej w II rozdziale (II,2,I – s. 167) szczegółowa egzegeza tekstów Janowych o zagrożeniu wiary w ówczesnych wspólnotach kościelnych Azji Mniejszej.

⁷ H. VAN DEN BUSSCHE, *Jean. Commentaire de l'Evangile Spirituel*, Paris 1967, s. 450 (przekład własny).

⁸ Szerzej na ten temat por. A. JANKOWSKI, *Dynamika wiary według Czwartej Ewangelii*, ŚSHT 4 (1975), s. 25–41.

⁹ Por. np. *Corpus Hermeticum* X,15.